

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-508-5-31>

Корусь Олена, докторка філософії (PhD), старша наукова співробітниця Національного музею «Київська картинна галерея», Київ, Україна

ДО ОБСТАВИН СТВОРЕННЯ СКУЛЬПТУРНОГО ПОРТРЕТУ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА ВІРОЮ МУХІНОЮ

Ключові слова: Образотворче мистецтво, скульптура, Олександр Довженко, Віра Мухіна

Olena Korus, PhD, art historian, the senior researcher, National museum “Kyiv Art Gallery”

TO THE CIRCUMSTANCES CREATION OF OLEKSANDR DOVZHENKO'S SCULPTURAL PORTRAIT BY VERA MUKHINA

Abstract. This year marks the 130th anniversary of the famous film director's birth Olexsandr Dovzhenko. In the Ukrainian cultural space, this event was marked by the erection of a monument and the text publications about the director in the restored Kino-Kolo magazine. It will be actual in this case to remind about the sculptural portrait which keeping the National museum “Kyiv Art Gallery”. The article describes the circumstances preceded the Dovzhenko portrait's creation.

Key words: Fine art, sculpture, Olexsandr Dovzhenko, Vera Mukhina

Останні місяці постать всесвітньо відомого кінорежисера, письменника і драматурга Олександра Довженка знову актуалізувалася у культурно-мистецькому просторі Києва та кіномистецтва України. Влітку 2024 вийшов друком перший номер відновленого журналу «Кіно-Коло» під довшенківським гаслом «Україна в огні». Журнал відкривають фрагменти даної кіноповісті, які резонують із нашим сьогоденням. Друге число того ж видання знову розповідає про стосунки Довженка із матір'ю та щоразу цитує кінокласика. 13 вересня 2024 року на території Кіностудії ім. О. Довженка до 130-річчя від дня народження режисера (10.09.1894) та до Дня українського кіно відкрили пам'ятник Олександрові Довженку (скульптор В. Щур). У зв'язку із означеними подіями нам уявляється доречним акцентувати увагу широкого загалу на творові з колекції Національного музею «Київська картинна галерея» – «Портрет кінорежисера О. П. Довженка» (1945, бронза, інв. № Ск-143) авторства Віри Мухіної (1889 – 1953).

Обставини створення портрету розкриваються в спогадах сина скульпторки Всеволода Замкова та щоденниках Довженка. Зі знаменитим режисером Віру Мухіну пов'язувала багаторічна дружба. Митці познайомилися ще до війни під час спільної роботи на засіданнях Комітету по державним преміям. Після створення кіноповісті «Україна у вогні» (1943), а згодом – ініційованої Сталіним та прийнятої на засіданні Політбюро 30.01.1944 року заборони її постановки та друку, Довженко попав в опалу у влади. За висловом режисера, Сталін тоді «розтоптав чоботом» його ім'я. Розпочалися складні часи: Довженка звільнили з усіх посад, заборонили рецензувати його роботи, навіть згадувати його ім'я. Він потерпав від звинувачень у націоналізмі, заборони повертатися та працювати в Україні, багато друзів відвернулися від нього. Упродовж 1943 – 1945 вражений несправедливістю, він часто описував у щоденнику свій важкий душевний стан. «Заборона „України в огні” сильно пригнобила мене. Я ходжу засмучений і місця собі не знаходжу. І все ж таки думаю: хай вона забороняється, бог із ними, вона все одно написана. Промову виголошено» (28.11.1943).

Саме тоді, наприкінці війни В. Мухіна розпочала роботу над погрудям Довженка. У щоденникових записах за 09.08.1945 він згадував, як повертався додому від Віри Ігнатівни, в якій став бажаним гостем і з якою особливо зблизився на ґрунті спільних поглядів на мистецтво. Душевна криза, стан напруженості та глибокої зосередженості, схвильованість, рішучість, навіть лють, які охоплювали режисера в той період, не вислизнули від уваги скульпторки. На тильному боці скульптури розміщено авторський підпис: «В. Мухина 1945 г.».

Твір надійшов до музейної колекції від Дирекції художніх виставок і панорам Комітету у справах мистецтв при Раді Міністрів СРСР невдовзі після смерті авторки (в 1954 році) та проведення в музеї її персональної виставки (Київ, 1955). Відомо про існування ще декількох екземплярів портрету. Гіпсовий варіант зберігався в родині Довженка, інший – в музеї В. І. Мухіної в Феодосії, 1951 року голова була переведена в мармур, і цей варіант знаходиться в ДТГ. Екземпляр із мармуру також встановлений на могилі режисера на Новодівичому кладовищі в Москві. На жаль всупереч побажанням режисера бути похованим на батьківщині на березі Дніпра, цього не дозволили.